

[Cat/Cast] Marina Bernadó: "La clandestinidad es una sensación muy grande de libertad"

DAVID BOU / DIRECTA.CAT :: 09/12/2019

Entrevista con Marina Bernadó, ex militante de ETA. Marina ha vivido cinco años y tres meses en la clandestinidad y doce años en cárceles francesas

[Català]

Marina Bernadó, exmilitant d'ETA

"La clandestinitat és una sensació molt gran de llibertat"

Marina Bernadó ha viscut cinc anys i tres mesos en la clandestinitat i dotze anys en presons franceses

Som a principis d'octubre i la societat catalana viu pendent de quina serà la sentència del Tribunal Suprem contra els líders socials i polítics independentistes. Ens trobem amb Marina Bernadó Bonada (Barcelona, 1974) al parc de l'Espanya Industrial del barri de Sants, on ens recorda com l'antifeixisme va aconseguir posar fi a la celebració que l'extrema dreta feia cada 12 d'octubre a la plaça dels Països Catalans. Era a finals dels anys noranta i ha plogut molt des d'aleshores. Fins el passat mes de maig ella no va poder [tornar a casa](#), després de viure cinc anys i tres mesos en la clandestinitat i dotze anys en presons franceses per la seva militància a l'[extinta organització armada Euskadi Ta Askatasuna](#) (ETA). Amb el seu alliberament, l'única catalana que continua a la presó per haver pres partit al conflicte basc és Lola López Resina. Moltes generacions d'activistes no han vist els seus rostres més enllà de les fotografies per recordar-les a les marxes de torxes o de la serigrafia als gots de festa major que [el col·lectiu Rescat ha distribuït tots aquests anys](#) per recaptar fons solidaris. Bernadó es mostra profundament agraïda a tothom qui durant aquest temps li ha donat suport des de l'exterior i té ganes d'explicar les seves vivències. Aquesta és una entrevista forjada a foc lent, divuit anys d'espera no han apagat el seu desig d'alçar la veu de nou.

Qui era la Marina abans de marxar de Barcelona? Quina militància tenia fins que va iniciar el seu periple?

Vaig començar a okupar molt joveneta, des que vaig marxar de casa mons pares amb setze anys. Més que per convicció ideològica, per la meva relació amb el punk i el moviment llibertari. A partir de vivències compartides, de lectures i de relacions amb altra gent més polititzada, vaig prendre consciència i em vaig implicar més, sobretot arran del meu pas per la Kasa de la Muntanya. En aquell moment, el moviment okupa tenia molta força i implicació en la lluita antifeixista i anticapitalista.

Quins vincles tenies amb el País Basc?

Mitjançant relacions personals vaig anar coneixent la realitat d'un Estat espanyol feixista i

repressiu que ho arrasava tot. Hi havia un conflicte obert amb ETA, que per mi sempre havia estat un referent, i tenia ganes de canalitzar la ràbia i la impotència. Per mi va ser natural, era un tema que em tocava molt i quan es va oferir l'oportunitat no ho vaig dubtar.

El 2001 es llança una primera operació policial, però a tu et busquen en un segon desplegament mesos més tard. Què passa aleshores?

Sí, però els fets estan relacionats amb la primera caiguda del comando Barcelona, quan m'acusen d'haver ajudat el company Fernando Garcia Jodrà -que porta 18 anys pres en aïllament, ara a Huelva- a escapar fins a França i a reconstituir un segon comando, que quan va tornar a activar-se va ser desarticulat de seguida.

Lavors decideixes marxar cap a l'Estat francès perquè tens sospites que pots ser detinguda?

A la segona caiguda del comando detenen el company que podia *cantar-me* [donar informació sobre ella]. De tot això me n'assabento quan detenen les companyes en un pis del carrer Villarroel (Barcelona), que jo havia llogat amb una documentació on apareixia una foto meva i se'm podia identificar. En aquell moment és quan marxo cap a la clandestinitat.

Estàs cinc anys i tres mesos vivint en la clandestinitat. Com és l'experiència de deixar enrere tota la teva vida d'un dia per l'altre?

Paradoxalment, va ser una sensació de plenitud molt gran, perquè jo volia continuar amb la lluita i era una oportunitat de seguir. Anar a la clandestinitat era el següent pas lògic de la meva militància. És molt dur marxar, però també estava molt feliç per haver escapat de les tortures. La clandestinitat és una sensació de llibertat molt gran, la teva implicació és de 24 hores durant set dies a la setmana i vius una experiència amb gent que l'està vivint de la mateixa manera. Per una persona com jo, que em nego a acceptar aquest sistema capitalista i patriarcal al qual vull combatre, és una manera de poder expressar-te al marge. No existeixes de cara a l'Estat i les autoritats, tens documentació falsa, cotxes expropiats i els únics límits d'aquella situació són els que et marca la teva consciència i ètica revolucionària. Per mi van ser uns anys molt macos i plens; em va fer molta ràbia que em detinguessin.

Entenc que vas haver de trencar el contacte amb el teu entorn familiar i d'amistats.

Totalment. Al principi és dur perquè et costa situar-te. Jo vaig estar a França aquests anys. És una altra cultura, una altra llengua que al començament no controles, però és tot un aprenentatge de les tècniques i un creixement personal important, perquè t'apodera molt. També coneixes què significa ser una persona sense papers, com tantes que hi ha aquí, i et veus confrontada a situacions que pels nostres privilegis com a blanques i occidentals no havies experimentat abans. Tens moltes dificultats i has de fer front als problemes quotidians més bàsics, com per exemple anar al CAP, que a la clandestinitat és un maldecap del qual has d'aprendre a sortir-te'n.

Quins motius i conviccions et porten a entrar a ETA?

Per mi era la màxima expressió de la confrontació i la resistència contra l'estat feixista que ens estava *bombardejant* per tot arreu. Abans el discurs era “bombes o vots”; ara se'ls ha quedat curt perquè l'excusa sembla que no eren els mitjans –la lluita armada–, sinó el contingut ideològic que hi havia darrere: el nostre projecte revolucionari. Avui en dia, arran del procés català, sembla que s'ha agafat més consciència que aleshores no es lluitava contra una expressió armada, sinó contra tot un projecte polític.

Des del moment que fas el pas d'emprar la lluita armada com a estratègia política, vol dir que la consideres una eina legítima.

El discurs de “no acceptem la violència” no se'l creuen ni ells. Tenen gent armada i uniformada per tot arreu, inverteixen en armament tot el que poden i compten amb mitjans de control cada vegada més sofisticats en allò que anomenen *seguretat*, que al cap i a la fi és repressió. La qüestió és: qui utilitza la violència? Quan a l'Estat no li agrada que el poble s'organitzi és quan som titllades de “terroristes”, com passa avui en dia amb qualsevol persona dissident. Mentrestant, construeixen un discurs que ara penso que els costa més de mantenir en segons quins sectors, perquè els ha caigut una mica la careta. Ja no va de revolució sí o no, sinó que estem en un estadi de drets i llibertats bàsiques sí o no. Això afecta persones a les quals mai els havia tocat o no s'havien implicat en res. La gent veu que persones que estan en un CDR o que participen en accions no-violentes acaben a la presó. Estem en aquest punt.

Què diries als qui durant tants anys us han definit com “terroristes” o “assassines”?

Que s'informin per mitjans que no són els massius, que estan contaminats i que manipulen totalment els conflictes. Molta gent ens coneix personalment i se sorprèn que som bona gent, tenim principis i valors com la solidaritat, el compromís i el suport mutu. Han pogut veure com cau pel seu propi pes tota aquesta imatge de la “terrorista” de sang freda que només vol matar.

En termes més ètics o humanístics, has sentit contradiccions sobre fins a quin punt hauríeu transgredit certs límits a l'hora de reivindicar drets que vulneràveu per als altres?

És clar que crea contradiccions! Per mi la violència és una eina a la qual, en certa manera, ens van abocar. El discurs dels drets el comparteixo i tinc un gran respecte per la vida humana, però entenc que hi ha molts tipus de violència invisibilitzada: la violència del patriarcat, que estem patint cada dia, o la violència que ens aboca a acceptar *curros* de merda per poder sobreviure i pagar un lloguer. Posem tots els drets al mateix nivell, perquè no val a dir “jo accepto aquest dret humà” però els altres els trepitjo. És molt dur quan hi ha hagut persones que han perdut la vida o han sofert danys sense estar directament implicades en el conflicte, però al mateix temps ho has d'assumir. Quan fas lluita armada estàs en un conflicte obert i hi ha coses que són així; tanmateix, penso que ho hem fet de

forma molt focalitzada i que s'han deixat de banda moltes accions precisament perquè podien causar danys col·laterals, que es volien evitar a tota costa. S'ha fet el millor que s'ha pogut però, és clar, la guerra fa mal, a tots els nivells.

Et detenen el desembre de 2006 a l'Estat francès. Quants processos judicials has viscut i quantes condemnes has rebut?

El 2008 tinc el primer judici i em condemnen a nou anys, perquè em fiquen a la causa d'uns companys que havien caigut abans i m'acusen de formar part de l'aparell de falsificació d'ETA. El 2011 tinc un segon judici per la nostra detenció. Jo ja portava cinc anys presa i aquí em cauen nou anys més acusada de formar part de l'aparell logístic, de guardar material i d'enregistrar uns vídeos de formació i propaganda. Les dues causes són correccionals i com que tenen un límit màxim de deu anys se'm fusionen en una sola condemna. El 2014 ja tenia data de sortida, però aquell mateix any em treuen un altre judici per la via criminal (on les penes poden arribar fins a la cadena perpètua) pel qual em demanen 22 anys. Estem encausades diverses persones, acusades d'una sèrie d'expropiacions, i em cauen disset anys, la pena més elevada que finalment compleixo. Durant molts anys, a nosaltres ens han donat molt poques redempcions suplementàries perquè ens demanaven requisits que no complíem: rebre tractament psicològic, indemnitzar les parts civils i treballar. Tot i així, amb la suma de les redempcions ordinàries i suplementàries, he pogut sortir un cop complerts dotze anys i mig.

Per quantes presons has passat?

Vaig començar estant quatre anys a Fleury (París) i després dos anys a Fresnes. Amb condemna ferma, em van portar en una presó de compliment, Réau, on estic només nou mesos perquè em notifiquen un altre procés i em tornen a una presó de preventives, a Tolosa. Vaig estar lluitant per sortir d'allà perquè era una presó molt conflictiva i estava sola, només hi havia una altra companya en un altre mòdul i nosaltres tenim la política de no acceptar estar sense cap altra companya del col·lectiu EPPK [Col·lectiu de Presos Polítics Bascos, per les sigles en èuscar] del qual he format part tots aquests anys. Vaig aconseguir que em portessin a Fleury una altra vegada i en aquesta segona època vaig passar-hi tres anys, fins que em van moure definitivament a Rennes, on he estat els últims tres anys. A les presons preventives estàvem 21 hores al dia tancades en cel·les individuals.

Com determina el fet de ser dona el teu pas per la presó?

He passat nou anys en preventiva en presons per a dones amb penes petites, que són l'últim racó de l'administració penitenciària. He estat en d'altres on també hi havia homes en altres mòduls i la major part de les instal·lacions estan pensades perquè les utilitzin ells, que són majoritaris. Les presons de dones normalment tenen moltes menys activitats, amb un punt de vista molt sexista i heteropatriarcal: costura, cures personals, estètica... més dirigides a formatjar-nos en el nostre rol de dones. L'accés al gimnàs també és restringit perquè la major part dels horaris els agafen els homes. També ens marquen molt la manera de vestir: a les presons franceses no pots anar amb samarretes de tirants, faldilles curtes, escotada o

sense sostenidor.

Pel que sembla, has continuat militant tot i estar privada de llibertat.

I tant. Nosaltres teníem la força del nostre col·lectiu, les comunicacions i les visites eren reivindicacions importants per les quals hem lluitat. Ningú et reconeix el teu estatus especial en l'àmbit administratiu, malgrat que a nosaltres ens parlaven de preses polítiques perquè estàvem organitzades. Teníem una portaveu a cada centre, assemblees setmanals, batallàvem qüestions de supervivència diària i he tingut experiències de lluita molt maques dins la presó. Ens hem coordinat entorn de la fi de la dispersió i de les mesures excepcionals que se'ns aplica pel fet de ser militants basques.

Aquestes lluites no us comportaven més repressió?

Les sancions van des del *parte*, passant pel confinament, fins a les cel·les de càstig, a banda de tots els altres xantatges que utilitzen contra les preses socials, com per exemple la retirada de permisos de sortida i visites. Amb la nostra estratègia donàvem la volta a les eines repressives i les bloquejàvem, en un estira-i-arronsa que feia que la institució penitenciària s'ho pensés més per implantar noves mesures. El xantatge no ens afectava perquè no demanàvem ni condicionals ni permisos... I fins i tot les eines que tenen per fer més por les utilitzàvem per plantar-nos: no ens enviaven a les cel·les de càstig sinó que les ocupàvem i no podien castigar ningú més fins a atendre les nostres demandes.

Quina relació teníeu amb les preses socials?

Sempre ha estat molt bona perquè ens han vist unides i en actitud de lluita, fet que crea molt respecte. Sabien que no som *chotas* [delatores], que no ens fiquem en *trapicheos* ni baralles gratuïtes, sinó que la nostra guerra és amb la presó i la nostra actitud amb elles era ajudar en tot el que poguéssim. Ens han vist lluitar per coses que a elles també els repercutien positivament. Quan saps que estaràs molts anys allà, lluites per coses tan bàsiques i importants com tenir fruites i verdures a les cantines, poder cuinar a les cel·les amb plaques elèctriques o entrar CD. Les coses més petites que fora semblen poc importants dins ho són molt.

Què en penses de la presó després de passar-hi tots aquests anys?

Crec que només compleix una funció de control social i adoctrinament per fer-te una persona submissa, una peça més d'aquest sistema i que entris sobretot en la roda laboral, d'acceptar qualsevol cosa mentre estiguis treballant. Dins les presons hi ha treball que s'acosta molt a una forma d'esclavitud encoberta, no existeix el dret laboral i grans empreses troben mà d'obra barata perquè ni tan sols tens dret a la baixa, en condicions d'explotació i amb sous de 200 euros al mes. També marca el doble xantatge de ser presa i dona, el judici de valor del que fem amb les nostres vides, de si ets mala mare i no compleixes el paper de dona cuidadora. Em fa molta gràcia la paraula "reinserció" perquè

nosaltres som unes persones completament inserides en el nostre entorn: tenim inquietuds, suport al carrer i mitjans per sobreviure en aquesta societat, de moltes altres maneres que potser no passen forçosament per un treball assalariat, la hipoteca, la família i tot el recorregut que ens tenen preparat.

Sortim de la presó. Quin impacte emocional et va causar la rebuda que et van fer a la Vila de Gràcia? Quins sentiments et va despertar tornar a casa?

Emocions molt fortes, sobretot pel que fa a les relacions. Coses que encara em costa d'integrar, com quan hi ha hagut manifestacions, veure-ho i pensar: puc anar-hi. Tot un tsunami sensorial de colors, olors, sorolls... Tot un moviment que encara m'emociona, perquè han passat cinc mesos però han passat molt de pressa. Surts al carrer amb aquest sentiment agredolç de deixar les companyes a dins, has d'interioritzar-ho i acceptar que ara t'ha tocat a tu i a poc a poc a les altres, però requereix un exercici molt dur. El món ha canviat molt, jo tinc la sort que tot el canvi tecnològic no ha estat tan fort com ho pot haver estat amb una persona de més edat. Vaig entrar amb 33 anys, ja tenia internet i estava familiaritzada amb els ordinadors, però el canvi més bèstia és veure tothom enganxat a la pantalla d'un telèfon. Tres persones en una terrassa i cadascuna mirant el seu telèfon, quin fàstic! La manera de comunicar-se ha canviat molt.

Com veus l'evolució dels processos d'alliberament nacional als Països Catalans i al País Basc? Creus que l'objectiu és més a prop?

Penso que sí. Hi ha processos d'aquests tipus que són aglutinadors i moltes de les estratègies que havíem utilitzat abans no tenien tant d'abast. Em fa molta il·lusió veure tanta gent implicada en política amb un discurs combatiu; penso que aquesta és la via per fer avançar les coses. Enllaçant-ho una mica amb la situació al País Basc, nosaltres vam fer un canvi d'estratègia en el moment que l'eina va deixar de ser vàlida. Ens mostraven com l'únic problema i van transformar la nostra activitat en quelcom més difícil d'entendre. Això va suposar que les condicions per fer una lluita armada al final esdevinguessin contraproductives, sobretot pel que fa al suport popular. En una situació de repressió total, en què qualsevol podia anar a presó per formar part de l'esquerra independentista, es va deixar la iniciativa en mans del poble, que té ganes de tirar endavant per altres mitjans.

Et percebo il·lusionada.

La repressió és forta, segueix i seguirà amb un altre discurs, però tinc molta confiança que sabrem trobar les eines que considerem oportunes d'acord amb el context polític de cada moment. Estic impactada i molt contenta de l'evolució immensa que han fet les dones organitzades entorn del moviment feminista. Hem sortit del gueto en el qual crec que ens trobàvem per arribar a altra gent amb necessitats reals com ara l'habitatge, amb un potencial combatiu enorme perquè es tracta d'una situació de precarietat comuna. Em fa feliç veure tanta gent implicada en els desnonaments, en les protestes contra l'ofensiva a Rojava i en tantes altres lluites que creen consciència per poder avançar. Hi ha molta feina per fer i faria una crida a transcendir el fet personal i anar més enllà, ser capaces d'unir-nos encara que ideològicament no tinguem la mateixa sensibilitat, conscients de qui tenim al

davant com a enemic comú.

[Castellano]

Marina Bernadó, ex militante de ETA

"La clandestinidad es una sensación muy grande de libertad"

Marina Bernadó ha vivido cinco años y tres meses en la clandestinidad y doce años en cárceles francesas / VICTOR SERRI

Estamos a principios de octubre y la sociedad catalana vive pendiente de cuál será la sentencia del Tribunal Supremo contra los líderes sociales y políticos independentistas. Nos encontramos con Marina Bernadó Bonada (Barcelona, 1974) en el parque de la España Industrial del barrio de Sants, donde nos recuerda como el antifascismo logró poner fin a la celebración que la extrema derecha hacía cada 12 de octubre en la plaza de los Països Catalans. Era a finales de los años noventa y ha llovido mucho desde entonces. Hasta el pasado mes de mayo ella no pudo [volver a casa](#), después de vivir cinco años y tres meses en la clandestinidad y doce años en cárceles francesas por su militancia en [la extinta organización armada Euskadi Ta Askatasuna](#)(ETA). Con su liberación, la única catalana que continúa en prisión por haber tomado partido en el conflicto vasco es Lola López Resina. Muchas generaciones de activistas no han visto sus rostros más allá de las fotografías para recordarlas en las marchas de antorchas o de la serigrafía a los vasos de fiesta mayor que [el colectivo Rescat ha distribuido todos estos años](#) para recaudar fondos solidarios. Bernadó se muestra profundamente agradecida a todos los que durante este tiempo le han apoyado desde el exterior y tiene ganas de contar sus vivencias. Esta es una entrevista forjada a fuego lento, dieciocho años de espera no han apagado su deseo de levantar la voz de nuevo.

Quién era la Marina antes de irse de Barcelona? Qué militancia tenía hasta que inició su periplo?

Empecé a okupar muy jovencita, desde que me fui de casa mis padres con dieciséis años. Más que por convicción ideológica, por mi relación con el punk y el movimiento libertario. A partir de vivencias compartidas, de lecturas y de relaciones con otra gente más politizada, tomé conciencia y me impliqué más, sobre todo a raíz de mi paso por la Kasa de la Muntanya. En ese momento, el movimiento okupa tenía mucha fuerza e implicación en la lucha antifascista y anticapitalista.

¿Qué vínculos tenías con el País Vasco?

Mediante relaciones personales fui conociendo la realidad de un Estado español fascista y represivo que lo arrasaba todo. Había un conflicto abierto con ETA, que para mí siempre había sido un referente, y tenía ganas de canalizar la rabia y la impotencia. Para mí fue natural, era un tema que me tocaba mucho y cuando se ofreció la oportunidad no lo dudé.

En 2001 se lanza una primera operación policial, pero a ti te buscan en un segundo despliegue meses más tarde. ¿Qué pasa entonces?

Sí, pero los hechos están relacionados con la primera caída del comando Barcelona, cuando me acusan de haber ayudado al compañero Fernando García Jodra -que lleva 18 años preso en aislamiento, ahora en Huelva- a escapar hasta Francia y reconstituir un segundo comando, que cuando volvió a activarse fue desarticulado enseguida.

Entonces decides marchar hacia el Estado francés porque tienes sospechas de que puedes ser detenida?

En la segunda caída del comando detienen al compañero que podía *cantarme* [dar información sobre ella]. De todo esto me entero cuando detienen las compañeras en un piso de la calle Villarroel (Barcelona), que yo había alquilado con una documentación donde aparecía una foto mía y se me podía identificar. En ese momento es cuando me voy hacia la clandestinidad.

Estás cinco años y tres meses viviendo en la clandestinidad. Como es la experiencia de dejar atrás toda tu vida de un día para otro?

Paradójicamente, fue una sensación de plenitud muy grande, porque yo quería continuar con la lucha y era una oportunidad de seguir. Ir a la clandestinidad era el siguiente paso lógico de mi militancia. Es muy duro marcharse, pero también estaba muy feliz por haber escapado de las torturas. La clandestinidad es una sensación de libertad muy grande, tu implicación es de 24 horas durante siete días a la semana y vives una experiencia con gente que la está viviendo de la misma manera. Para una persona como yo, que me niego a aceptar este sistema capitalista y patriarcal al que quiero combatir, es una manera de poder expresarte al margen. No existes de cara al Estado y las autoridades, tienes documentación falsa, coches expropiados y los únicos límites de aquella situación son los que te marca tu conciencia y ética revolucionaria. Para mí fueron unos años muy bonitos y llenos; me dio mucha rabia que me detuvieran.

Entiendo que tuviste que romper el contacto con tu entorno familiar y de amistades.

Totalmente. Al principio es duro porque te cuesta situarte. Yo estuve en Francia estos años. Es otra cultura, otra lengua que al principio no controlas, pero es todo un aprendizaje de las técnicas y un crecimiento personal importante, porque te empoderas mucho. También conoces qué significa ser una persona sin papeles, como tantas que hay aquí, y te ves confrontada a situaciones que por nuestros privilegios como blancas y occidentales no habías experimentado antes. Tienes muchas dificultades y tienes que hacer frente a los problemas cotidianos más básicos, como por ejemplo ir al CAP, que en la clandestinidad es un dolor de cabeza del que tienes que aprender a salir de él.

¿Qué motivos y convicciones te llevan a entrar en ETA?

Para mí era la máxima expresión de la confrontación y la resistencia contra el estado fascista que nos estaba *bombardeando* por todas partes. Antes el discurso era "bombas o votos"; ahora se les ha quedado corto porque la excusa parece que no eran los medios -la lucha armada-, sino el contenido ideológico que había detrás: nuestro proyecto revolucionario. Hoy en día, a raíz del proceso catalán, parece que se ha tomado más conciencia de que entonces no se luchaba contra una expresión armada, sino contra todo un proyecto político.

Desde el momento que haces el paso de emplear la lucha armada como estrategia política, significa que la consideras una herramienta legítima.

El discurso de "no aceptamos la violencia" no se lo creen ni ellos. Tienen gente armada y uniformada por todas partes, invierten en armamento todo lo que pueden y cuentan con medios de control cada vez más sofisticados en lo que llaman *seguridad*. Que al fin y al cabo es represión. La cuestión es: ¿quién utiliza la violencia? Cuando el Estado no le gusta que el pueblo se organice es cuando somos tachadas de "terroristas", como ocurre hoy en día con cualquier persona disidente. Mientras tanto, construyen un discurso que ahora pienso que les cuesta más de mantener en según qué sectores, porque se les ha caído un poco la careta. Ya no de revolución sí o no, sino que estamos en un estadio de derechos y libertades básicas sí o no. Esto afecta a personas a las que nunca les había tocado o no se habían implicado en nada. La gente ve que personas que están en un CDR o que participan en acciones no-violentas terminan en prisión. Estamos en este punto.

¿Qué dirías a quienes durante tantos años les han definido como "terroristas" o "asesinas"?

Que se informen por medios que no son los masivos, que están contaminados y que manipulan totalmente los conflictos. Mucha gente nos conoce personalmente y se sorprende que somos buena gente, tenemos principios y valores como la solidaridad, el compromiso y el apoyo mutuo. Han podido ver cómo cae por su propio peso toda esta imagen de la "terrorista" de sangre fría que sólo quiere matar.

En términos más éticos o humanísticos, has tenido contradicciones sobre hasta qué punto debería transgredir ciertos límites a la hora de reivindicar derechos que vulneráis para los demás?

Claro que crea contradicciones! Para mí la violencia es una herramienta a la que, en cierto modo, nos vertieron. El discurso de los derechos lo comparto y tengo un gran respeto por la vida humana, pero entiendo que hay muchos tipos de violencia invisibilizada: la violencia del patriarcado, que estamos sufriendo todos los días, o la violencia que nos lleva a aceptar *curros* de mierda para poder sobrevivir y pagar un alquiler. Ponemos todos los derechos al mismo nivel, porque no vale decir "yo acepto este derecho humano" pero los otros los piso. Es muy duro cuando ha habido personas que han perdido la vida o han sufrido daños sin estar directamente implicadas en el conflicto, pero al mismo tiempo lo

tienes que asumir. Cuando haces lucha armada estás en un conflicto abierto y hay cosas que son así; sin embargo, pienso que lo hemos hecho de forma muy focalizada y que se han dejado de lado muchas acciones precisamente porque podían causar daños colaterales, que se querían evitar a toda costa. Se ha hecho lo mejor que ha podido pero, claro, la guerra hace mal, a todos los niveles.

Te detienen en diciembre de 2006 en el Estado francés. Cuántos procesos judiciales has vivido y cuántas condenas ha recibido?

En 2008 tengo el primer juicio y me condenan a nueve años, porque me meten a la causa de unos compañeros que habían caído antes y me acusan de formar parte del aparato de falsificación de ETA. En 2011 tengo un segundo juicio por nuestra detención. Yo ya llevaba cinco años presa y aquí me caen nueve años más acusada de formar parte del aparato logístico, de guardar material y de grabar unos vídeos de formación y propaganda. Las dos causas son correccionales y como tienen un límite máximo de diez años se me fusionan en una sola condena. En 2014 ya tenía fecha de salida, pero ese mismo año me sacan otro juicio por la vía criminal (donde las penas pueden llegar hasta la cadena perpetua) por el que me piden 22 años. Estamos encausadas varias personas, acusadas de una serie de expropiaciones, y me caen diecisiete años, la pena más elevada que finalmente cumplo. Durante muchos años, nosotros nos han dado muy pocas redenciones suplementarias porque nos pedían requisitos que no cumplíamos: recibir tratamiento psicológico, indemnizar las partes civiles y trabajar. Sin embargo, con la suma de las redenciones ordinarias y extraordinarias, he podido salir una vez cumplidos doce años y medio.

Por cuántas cárceles has pasado?

Empecé estando cuatro años en Fleury (París) y luego dos años en Fresnes. Con condena firme, me llevaron en una prisión de cumplimiento, Réau, donde estoy solo nueve meses para que me notifiquen otro proceso y me vuelven a una prisión de preventivas, en Toulouse. Estuve luchando por salir de allí porque era una prisión muy conflictiva y estaba sola, sólo había otra compañera en otro módulo y nosotros tenemos la política de no aceptar estar sin otra compañera del colectivo EPPK [Colectivo de Presos Políticos Vascos, por sus siglas en euskera] del que he formado parte todos estos años. Conseguí que me llevaran a Fleury otra vez y en esta segunda época pasé tres años, hasta que me movieron definitivamente en Rennes, donde he estado los últimos tres años.

¿Como determina el hecho de ser mujer tu paso por la cárcel?

He pasado nueve años en preventiva en cárceles para mujeres con penas pequeñas, que son el último rincón de la administración penitenciaria. He estado en otros donde también había hombres en otros módulos y la mayor parte de las instalaciones están pensadas para que las utilicen ellos, que son mayoritarios. Las cárceles de mujeres normalmente tienen muchas menos actividades, con un punto de vista muy sexista y heteropatriarcal: costura, cuidados personales, estética ... más dirigidas a formarnos en nuestro rol de mujeres. El acceso al

gimnasio también es restringido porque la mayor parte de los horarios los cogen los hombres. También nos marcan mucho la manera de vestir: en las cárceles francesas no puedes ir con camisetas de tirantes, faldas cortas, escotada o sin sujetador.

Al parecer, has continuado militando a pesar de estar privada de libertad.

Y tanto. Nosotros teníamos la fuerza de nuestro colectivo, las comunicaciones y las visitas eran reivindicaciones importantes por las que hemos luchado. Nadie te reconoce tu estatus especial en el ámbito administrativo, a pesar de que a nosotros nos trataban de presas políticas porque estábamos organizadas. Teníamos una portavoz en cada centro, asambleas semanales, batallabamps cuestiones de supervivencia diaria y he tenido experiencias de lucha muy bonitas en la cárcel. Nos hemos coordinado entorno del fin de la dispersión y de las medidas excepcionales que se nos aplica por ser militantes vascas.

¿Estas luchas no se comportaban más represión?

Las sanciones van desde el *Parte*, pasando por el confinamiento, hasta las celdas de castigo, además de todos los demás chantajes que utilizan contra las presas sociales, como por ejemplo la retirada de permisos de salida y visitas. Con nuestra estrategia dábamos la vuelta a las herramientas represivas y las bloqueábamos, en un tira y afloja que hacía que la institución penitenciaria se lo pensara más para implantar nuevas medidas. El chantaje no nos afectaba porque no pedíamos ni condicionales ni permisos ... E incluso las herramientas que tienen para hacer más miedo las utilizábamos para plantarnos: no nos enviaban a las celdas de castigo sino que las ocupábamos y no podían castigar nadie más hasta atender nuestras demandas.

¿Qué relación tenías con las tomas sociales?

Siempre ha sido muy buena porque nos han visto unidas y en actitud de lucha, lo que crea mucho respeto. Sabían que no somos *chotas* [deladoras], que no nos metemos en *trapicheos* ni peleas gratuitas, sino que nuestra guerra es con la cárcel y nuestra actitud con ellas era ayudar en todo lo que pudiéramos. Nos han visto luchar por cosas que a ellas también les repercutían positivamente. Cuando sabes que estarás muchos años allí, luchas por cosas tan básicas e importantes como tener frutas y verduras en las cantinas, poder cocinar en las celdas con placas eléctricas o entrar CD. Las cosas más pequeñas que fuera parecen poco importantes dentro lo son mucho.

¿Qué piensas de la cárcel después de pasar todos estos años?

Creo que sólo cumple una función de control social y adoctrinamiento para hacerte una persona sumisa, una pieza más de este sistema y que entres todo en la rueda laboral, de aceptar cualquier cosa mientras estés trabajando. Dentro de las cárceles hay trabajo que se acerca mucho a una forma de esclavitud encubierta, no existe el derecho laboral y grandes empresas encuentran mano de obra barata porque ni siquiera tienes derecho a la baja, en condiciones de explotación y con sueldos de 200 euros al mes. También marca el doble

chantaje de ser presa y mujer, el juicio de valor de lo que hacemos con nuestras vidas, de si eres mala madre y no cumples el papel de mujer cuidadora. Me hace mucha gracia la palabra "reinserción" porque nosotros somos unas personas completamente insertadas en nuestro entorno: tenemos inquietudes, apoyo en la calle y medios para sobrevivir en esta sociedad,

Salimos de la cárcel. ¿Qué impacto emocional te causó el recibimiento que te hicieron a la Villa de Gracia? ¿Qué sentimientos te despertó volver a casa?

Emociones muy fuertes, sobre todo en cuanto a las relaciones. Cosas que todavía me cuesta integrar, como cuando ha habido manifestaciones, verlo y pensar: puedo ir. Todo un tsunami sensorial de colores, olores, ruidos ... Todo un movimiento que todavía me emociona, porque han pasado cinco meses pero han pasado muy deprisa. Sales a la calle con este sentimiento agridulce de dejar las compañeras dentro, tienes que interiorizarlo y aceptar que ahora te ha tocado a ti y poco a poco a las otras, pero requiere un ejercicio muy duro. El mundo ha cambiado mucho, yo tengo la suerte de que todo el cambio tecnológico no ha sido tan fuerte como lo puede haber sido con una persona de más edad. Entré con 33 años, ya tenía internet y estaba familiarizada con los ordenadores, pero el cambio más bestia es ver todo el mundo pegado a la pantalla de un teléfono. Tres personas en una terraza y cada mirando su teléfono, qué asco! La manera de comunicarse ha cambiado mucho.

Como ves la evolución de los procesos de liberación nacional en los Países Catalanes y en el País Vasco? Crees que el objetivo está más cerca?

Pienso que sí. Hay procesos de este tipo que son aglutinadores y muchas de las estrategias que habíamos utilizado antes no tenían tanto de alcance. Me hace mucha ilusión ver a tanta gente implicada en política con un discurso combativo; pienso que esta es la vía para hacer avanzar las cosas. Enlazando un poco con la situación en el País Vasco, nosotros hicimos un cambio de estrategia en el momento que la herramienta dejó de ser válida. Nos mostraban como el único problema y transformaron nuestra actividad en algo más difícil de entender. Esto supuso que las condiciones para hacer una lucha armada al final convirtieran contraproducentes, sobre todo en cuanto al apoyo popular. En una situación de represión total, en el que cualquiera podía ir a prisión por formar parte de la izquierda independentista, se dejó la iniciativa en manos del pueblo,

Te percibo ilusionada.

La represión es fuerte, sigue y seguirá con otro discurso, pero tengo mucha confianza que sabremos encontrar las herramientas que consideramos oportunas de acuerdo con el contexto político de cada momento. Estoy impactada y muy contenta de la evolución inmensa que han hecho las mujeres organizadas en torno al movimiento feminista. Hemos salido del gueto en el que creo que nos encontrábamos para llegar a otra gente con necesidades reales tales como la vivienda, con un potencial combativo enorme porque se trata de una situación de precariedad común. Me hace feliz ver a tanta gente implicada en los desahucios, en las protestas contra la ofensiva en Kurdistán sirio y en tantas otras luchas que crean conciencia para poder avanzar. Hay mucho trabajo por hacer y haría una llamada

a trascender el hecho personal e ir más allá,

<https://directa.cat/la-clandestinitat-es-una-sensacio-molt-gran-de-llibertat/>

<https://ppcc.lahaine.org/la-clandestinidad-es-una-sensacion>